

Ingliz va o‘zbek tillarida bolalar o‘yinlarining lingvistik va madaniy xususiyatlari

Mirzakarimova Saodat Abdunabiyevna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Turizm fakulteti lingvistika va ingliz tilini o‘qitish metodikasi kafedrasi magistratura mutaxassisligi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi bolalar o‘yinlari tilshunoslik va madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Bolalar o‘yinlarida qo‘llaniladigan til birliklari – ritmik iboralar, qoidalar, qo‘shiqlar, raqamlash va rolga kirish nutqlari o‘ziga xos lingvistik struktura va madaniy mazmunga ega. Ingliz va o‘zbek o‘yinlaridagi til vositalari milliy madaniyat, an’ana va qadriyatlarni aks ettiradi, bu esa ularni lingvomadaniy o‘rganish uchun muhim obyektga aylantiradi. Tadqiqot davomida ikki xalq bolalarining o‘yin madaniyati solishtirilib, universal va milliy xususiyatlar aniqlangan. Maqola bolalar tilining shakllanishida va madaniy ijtimoiylashuvda o‘yinlarning ahamiyatini yoritadi hamda ularning o‘zaro taqqoslamali o‘rganilishi bo‘yicha nazariy va amaliy xulosalar beradi.

Kalit so‘zlar: bolalar o‘yinlari, lingvistik xususiyatlar, madaniy xususiyatlar, ingliz tili, o‘zbek tili, xalq og‘zaki ijodi, taqqoslama tahlil, lingvomadaniyat

Kirish: Til inson hayotining ajralmas bir qismi bo‘lib, u shaxsning ijtimoiylashuvi, madaniyatga singdirilishi va tafakkurining shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, bolalar tilining rivojlanishida o‘yinlar va o‘yin orqali muloqot muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalar o‘yinlari nafaqat vaqtni maroqli o‘tkazish vositasi, balki til o‘rganish, ijtimoiy rollarni anglash va milliy qadriyatlarni singdirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Turli xalqlarda shakllangan o‘yinlar, ularning ichidagi til birliklari va madaniy ramzlar xalqning tarixiy, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlari haqida ma’lumot beradi.

Ingliz va o‘zbek bolalarining o‘yinlari o‘ziga xos til vositalari, ritmik ifodalar va madaniy elementlar bilan boyitilgan bo‘lib, ular tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida tadqiq etishga munosib obyektidir. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida bolalar o‘yinlari namunalarini tahlil qilinadi, ularning lingvistik tuzilmasi va madaniy mazmuni o‘rganiladi. Shuningdek, ikki xalq

o‘yinlaridagi umumiylik va farqlar aniqlanadi, o‘yinlarning bolalar nutqi va madaniy ongini shakllantirishdagi roli yoritiladi.

Asosiy qism

Bolalar o‘yinlarining lingvistik xususiyatlari

Bolalar o‘yinlarida tilning leksik, fonetik, morfologik va sintaktik jihatlari o‘ziga xos tarzda aks etadi. Bunday o‘yinlarda, odatda, yengil yodlanadigan, ritmik va tovush jihatdan o‘ziga xos so‘zlar ishlatiladi. Ingliz tilida, masalan, "Eenie meenie miney mo", "Ring-a-ring o' roses", "Simon says" kabi o‘yinlar ritm va intonatsiya bilan boyitilgan bo‘lib, bolalarning fonetik sezgirligini va muloqotga tayyorligini oshiradi.

O‘zbek bolalar o‘yinlarida esa "Ayiq uxlayapti", "Olmaxon", "Chillak", "Kimning oti chiyilladi?" kabi xalq og‘zaki ijodiga asoslangan o‘yinlar mavjud bo‘lib, ular o‘zbek tilining milliy leksik boyligini, maqollar, so‘z o‘yinlari va obrazli ifodalarni singdiradi.

Har ikki til o‘yinlarida nutq faoliyatining elementlari – chaqiriq, so‘rov, buyruq, javob kabi kommunikativ aktlar doimiy ravishda takrorlanib, til o‘rganish jarayonini tabiiy va faol qiladi.

Bolalar o‘yinlarining madaniy xususiyatlari

Bolalar o‘yinlari milliy madaniyatning ko‘zgusi hisoblanadi. Ular orqaligina bola jamiyatdagi axloqiy qoidalarni, mehnat faoliyatini, mavsumiy an‘analarni va urf-odatlarini o‘zlashtiradi. Masalan, ingliz o‘yinlarida kuchli ijtimoiy rollar, qat’iy qoidalar va muloqot asosiy o‘rinda bo‘lsa, o‘zbek o‘yinlarida hurmat, navbat, to‘g‘rilik, jamoaga sadoqat kabi qadriyatlar ustuvor hisoblanadi.

Ingliz o‘yinlarining ko‘pchiligi harakat va tezkorlikka asoslangan bo‘lib, bu orqali bolalarda shaxsiy tashabbus, mantiqiy fikrlash, tez fikrlash kabi ko‘nikmalar shakllanadi. O‘zbek o‘yinlarida esa ko‘proq xalqona obrazlar (masalan, ayiq, olmaxon, qushlar, bog‘, tovuq) orqali atrof-muhitga, hayvonot va o‘simlik olamiga mehr uyg‘otiladi.

Taqqoslamali tahlil

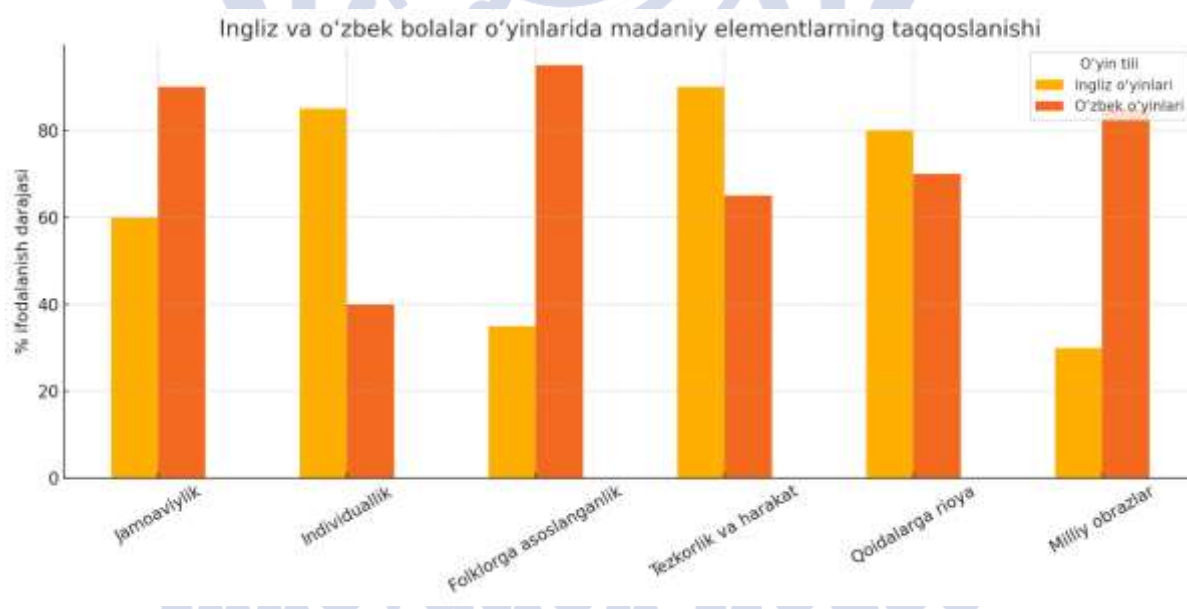
Xususiyatlar	Ingliz bolalar o‘yinlari	O‘zbek bolalar o‘yinlari
Lingvistik xususiyatlar	Qisqa, ritmik iboralar, buyruq va intonatsiyaga boy	Folklor, maqol, so‘z o‘yinlari, xalq og‘zaki ijodi

Xususiyatlar	Ingliz bolalar o‘yinlari	O‘zbek bolalar o‘yinlari
Madaniy kontekst	Avtonom fikr, tezkor harakat, qoidalarga rioya	Jamoaviylik, qadriyatlar, axloqiy tarbiya
Funksional vazifasi	Muloqot, koordinatsiya, diqqatni jamlash	Axloqiy tarbiya, ijtimoiylashuv, nutq o‘stirish
Qahramonlar, obrazlar	Asosan insonlar va harakatga yo‘naltirilgan	Hayvonlar, tabiat, folklor obrazlari

Bu taqqoslash natijalari ingliz va o‘zbek bolalari orasida til va madaniyat orqali shakllanadigan tafakkurdagi farqlarni chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

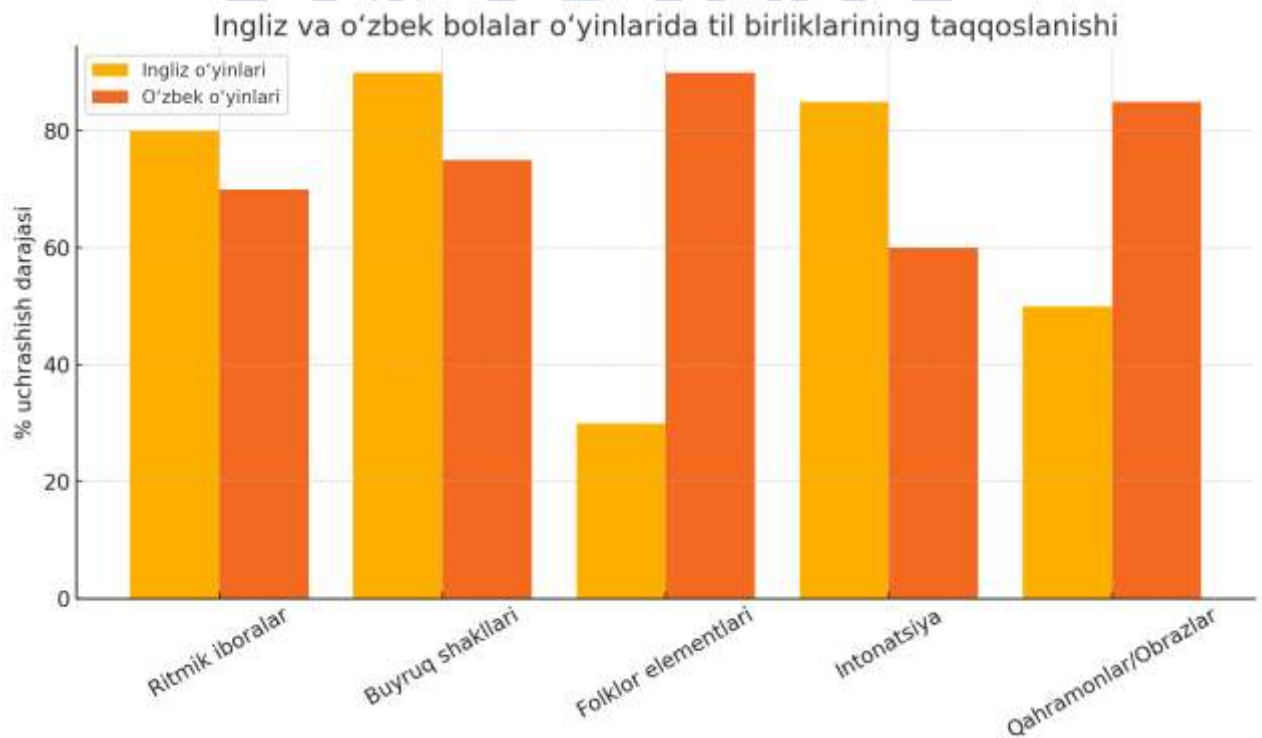
Bolalar o‘yinlarining didaktik ahamiyati

Bolalar o‘yinlari til o‘rganishda muhim vosita sifatida o‘rganilmoqda. Bugungi kunda til o‘rgatish metodikasida gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) usullari keng qo‘llanilmoqda. Ingliz va o‘zbek o‘yinlaridan foydalangan holda interaktiv mashg‘ulotlar tashkil etish, ayniqsa maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim tizimida yuqori natija beradi. O‘yinlar orqali bola o‘z tilini o‘zlashtiribgina qolmay, boshqa xalq madaniyatini ham tushunadi, bu esa madaniyatlararo kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi.

Mavzuning dolzarbligi

Bugungi globallashuv davrida tillararo va madaniyatlararo taqqoslamali tadqiqotlar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bolalar o‘yinlari – bu til va madaniyat o‘zaro uyg‘unlashgan ijtimoiy-madaniy hodisa bo‘lib, ular orqaligina bola dunyoni anglaydi, muloqotga kirishadi va jamiyatdagi axloqiy me‘yorlarni o‘zlashtiradi. Ayniqsa, ingliz va o‘zbek kabi madaniy jihatdan farqli tillarda bolalar o‘yinlarining lingvistik va madaniy xususiyatlarini o‘rganish orqali har ikki xalqning urf-odatlarini, qadriyatlarini va bolalar dunyoqarashi haqidagi chuqur bilimga ega bo‘lish mumkin. Bu mavzu maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim tizimi, tilshunoslik, madaniyatshunoslik, tarjimashunoslik va xalq og‘zaki ijodini o‘rganish sohalarida katta ahamiyatga ega. Bolalar o‘yinlari har bir millat madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, ular orqali til, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy me‘yorlar va madaniy kodlar bolalarga tabiiy ravishda singdiriladi. Bugungi kunda ta‘lim jarayonida til o‘rgatish jarayonining madaniy komponentini chuqur integratsiya qilish zaruriyati ortib bormoqda. Chunki til faqat aloqa vositasi emas, balki madaniyat, tafakkur va identitet ko‘zgidir. Bolalar o‘yinlari esa ushbu jarayonning eng tabiiy va samarali shakllaridan biridir.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi bolalar o‘yinlarining taqqoslamali o‘rganilishi turli xalqlarning bolalar dunyoqarashi, til vositalaridan foydalanish uslubi, ritmik strukturalar, madaniy tasavvurlar hamda ijtimoiy tajribalarni qanday yetkazishini ochib beradi. Bu esa nafaqat lingvistik, balki pedagogik, etnolingvistik, madaniyatshunoslik va tarjimashunoslik sohalari uchun ham muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Mavzuning dolzarbligi, shuningdek, global madaniyatlararo muloqotning jadallashuvi, tillararo ta’limning kengayishi, xorijiy til o‘qitishda madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish ehtiyoji bilan bog‘liqdir. Ingliz va o‘zbek o‘yinlarining lingvistik va madaniy xususiyatlarini o‘rganish orqali bolalarning til rivojini chuqur anglash, milliy qadriyatlarni yosh avlodga yetkazish va ularni boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqotga tayyorlash mumkin.

Tadqiqot metodi

Tadqiqotda **taqqoslama-tahliliy metod, deskriptiv (tasviriy) usul va lingvomadaniy yondashuv** qo‘llanildi. Ingliz va o‘zbek tillarida mavjud bo‘lgan bolalar o‘yinlari namunalari to‘plandi, ular tahlil qilinib, leksik, fonetik, pragmatik va madaniy xususiyatlari aniqlandi. Shuningdek, xalq og‘zaki ijodidan olingan real o‘yin namunalari, bolalar dialoglari va ritmik iboralar asosida lingvistik tahlillar olib borildi. O‘yinlar ichidagi til birliklari milliy madaniyat kontekstida sharhlanib, ularning funksional vazifasi aniqlashtirildi.

Tahlil va muhokama

Ingliz tilidagi bolalar o‘yinlari, masalan, **“Ring-a-ring o’ roses”**, **“Duck, Duck, Goose”**, **“Simon says”** kabi o‘yinlarda bolalarning tinglash, buyruqni bajarish, ketma-ketlikni tushunish kabi ko‘nikmalari rivojlanadi. Ular asosan guruh shaklida o‘ynaladi va interaktiv muloqotga yo‘naltirilgan. Leksik birliklar ko‘pincha ritmik, qisqa va fonetik jihatdan yod olishga qulay bo‘ladi.

O‘zbek bolalarining o‘yinlarida esa **“Olmaxon”**, **“Ayiq uxlayapti”**, **“Tog‘dan qulab tushdi”**, **“Chillak”** kabi nomlar ko‘proq xalq og‘zaki ijodi bilan bog‘liq bo‘lib, ular ko‘pincha xalqona qo‘shiqlar, xalqona obrazlar, mavsumiy yoki kasbhunar bilan bog‘liq elementlarni o‘z ichiga oladi. O‘zbek o‘yinlarida odatda ijtimoiy rollar, muomala shakllari va odob-axloq normalari ko‘proq targ‘ib qilinadi.

Har ikki tildagi o‘yinlarda tilni o‘rganish, ijtimoiylashuv, rolli muloqot, emotsional tajriba orqali nutqning shakllanishi kabi muhim jarayonlar kuzatiladi.

Ammo ularning leksik-semantik tuzilmalari, ritmika va obrazlar tizimida milliylik sezilib turadi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bolalar o'yinlari lingvistik va madaniy kompetensiyaning shakllanishida muhim o'rin egallaydi. Ingliz va o'zbek o'yinlari turli madaniyatlarning tili, qadriyatlarini, urf-odatlarini va ijtimoiy me'yorlarini ifoda etuvchi vosita sifatida ahamiyatlidir. Ularning taqqoslamali o'rganilishi orqali bolalar nutqining rivojlanishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarining singdirilishi tahlil qilinadi.

Takliflar:

1. Bolalar o'yinlarini ingliz va o'zbek tilini o'qitish jarayoniga qo'shish orqali til o'rganishni qiziqarli va madaniyatga yo'naltirilgan qilish mumkin.
2. Pedagogik amaliyotda xalq og'zaki ijod namunalari asosida interaktiv metodik materiallar ishlab chiqilishi lozim.
3. Tilshunoslik sohasida bolalar o'yinlarining leksik, pragmatik va madaniy jihatlarini yanada chuqurroq o'rganishga e'tibor qaratish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаева, М. (2021). O'zbek xalq bolalar o'yinlarining tarbiyaviy va estetik ahamiyati. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education.
3. Crystal, D. (2003). Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Hayitova, M. (2020). Lingvomadaniyat va til o'qitishning integrativ yondashuvi. "Filologiya masalalari" ilmiy jurnali, №1, 45-52.
5. Ibragimova, D. (2018). O'zbek xalq og'zaki ijodidagi bolalar o'yinlari va ularning lingvistik tahlili. – Samarqand: SamDU nashriyoti.
6. Opie, I. & Opie, P. (1997). Children's Games in Street and Playground. Oxford: Oxford University Press.
7. Rishtonova, Z. (2022). Taqqoslamali madaniyatshunoslik: xalq o'yinlarida ifodalangan qadriyatlar. – Buxoro: BuxDU Ilmiy asarlar to'plami, №4.
8. Savignon, S. J. (2002). Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice. Yale University Press.